

Η «ΑΠΑΛΛΑΓΗ ΠΑΝΤΟΣ ΜΟΛΥΣΜΟΥ ΣΑΡΚΟΣ ΚΑΙ ΠΝΕΥΜΑΤΟΣ»: ΠΤΥΧΕΣ ΤΗΣ ΣΧΕΣΕΩΣ ΤΩΝ ΜΥΣΤΗΡΙΩΝ ΕΥΧΕΛΑΙΟΥ ΚΑΙ ΜΕΤΑΝΟΙΑΣ.

Υ Π Ο

Γ. Ν. ΦΙΛΙΑ

Διδάκτορος Θεολογίας τῶν Πανεπιστημίων
Σορβόννης καὶ Ἀθηνῶν.

Εἰς τὴν πρώτην, ἤδη, εὐχολογιακὴν τῆς μαρτυρίας (Βαρβερινὸν Ἑλληνικὸν Εὐχολόγιον 336, τέλος ἡ' μ.Χ. αἰ.), ἡ εὐχὴ τοῦ Μυστηρίου τοῦ Εὐχελαίου «Κύριε, ἐν τῷ ἐλέει καὶ τοῖς οἰκτιρμοῖς σου...» περιέχει τὸ ἀκόλουθον αἶτημα: *Αὐτὸς Δέσποτα ἀγίασον καὶ τὸ ἔλαιον τοῦτο, ὥστε γενέσθαι τοῖς χριστομένοις ἐξ αὐτοῦ εἰς θεραπείαν, εἰς ἀπαλλαγὴν παντὸς ... μολυσμοῦ σαρκὸς καὶ πνεύματος*¹. Τὸ μνημονευόμενον ἀποτέλεσμα τῆς χρίσεως τοῦ ἀσθενοῦς διὰ τοῦ ἡγιασμένου ἐλαίου εἶναι διττόν: πρόκειται περὶ τῆς σωματικῆς καί, ταυτόχρονως, τῆς πνευματικῆς ἰάσεως. Ἀλλὰ καὶ ἡ εὐχὴ «Ὁ πολὺς ἐν ἐλέει καὶ πλούσιος ἐν ἀγαθότητι...»² ἐπαναλαμβάνει τὸ θέμα τῆς διπλῆς ἰάσεως, ὅταν τονίζει ὅτι τὸ ἡγιασμένον ἔλαιον δὲν ἐπιφέρει μόνον τὴν σωματικὴν ἀνάκαμψιν, ἀλλὰ ὁδηγεῖ *εἰς ἀπόλαυσιν τῶν ἀπεκδεχομένων τὴν παρὰ σοῦ (τοῦ Θεοῦ) σωτηρίαν* (ρξστ', 17-20).

Ποιᾶς φύσεως, ὅμως, εἶναι ἡ «πνευματικὴ ἴασις»; Δυνάμεθα, ἄραγε, νὰ συμπεράνωμεν ὅτι ἡ «ἴασις» αὐτὴ ὑποδηλώνει τὴν «ἀφῆσιν τῶν ἁμαρτιῶν τοῦ ἀσθενοῦς»; Καὶ ναί, μὲν, εἶναι σαφὲς ὅτι «ὁ μολυσμὸς τοῦ πνεύματος» ἀφορᾷ εἰς τὴν ἁμαρτίαν³ τίθεται, ὅμως, τότε τὸ ἐρώτημα περὶ τῆς ἀναγκαιότητος τῶν «εὐχῶν ἐπὶ τῶν μετανοούντων», αἱ ὁποῖαι ἀκολουθοῦν τὰς δύο εὐχὰς «ἐπὶ ἐλαίου ἀρρώστου». Ἀλλὰ καὶ εἰς τὰς εὐχὰς, αἱ ὁποῖαι προηγοῦνται (ρξγ' καὶ ρξδ' «ἐπὶ νοσοῦντων»), αἱ αἰτήσεις *ἄφες αὐτῷ* (ρξγ', 12-13) καὶ *ἄνες, ἄφες, συγχώρησον* (ρξδ', 28) ἀποτελοῦν σαφεστάτην ἔνδειξιν περὶ τοῦ συνδέσμου

---

1. Εὐχὴ ρξε' (11-12, 14-15). Ἡ ἱστοριοφιλολογικὴ μελέτη τῆς εὐχῆς αὐτῆς, ἐν G. Filias, *Les prières pour les malades et sur l'huile de l'onction dans l'Euchologe Barberini grec 336 (Codex Vaticanus Barberinianus graecus 336)*, Paris, 1987 (thèse présentée pour l'obtention du Doctorat de 3ème Cycle).

2. «Εὐχὴ ἐπὶ ἐλαίου ἀρρώστου Β'» εἰς τὸ Βαρβερινὸν Ἑλληνικὸν Εὐχολόγιον 336.

τῶν «εὐχῶν τοῦ Εὐχελαίου» μὲ τὰς «εὐχὰς τῆς μετανοίας»³. Ἡ σχέσηις σωματικῆς καὶ πνευματικῆς θεραπείας εἶναι τόσο στενή, ὥστε ἀρκετοὶ ἱστορικοὶ τῆς χριστιανικῆς λατρείας τείνουν νὰ δεχθοῦν ὅτι κατὰ τοὺς πρώτους, τοῦλάχιστον, αἰῶνας δὲν ὑφίστατο διάκρισις τῶν Μυστηρίων⁴ τοῦ Εὐχελαίου καὶ τῆς Μετανοίας⁵. Εἶναι, ἐπομένως, ἀναγκαία ἡ ἐπαναπροσέγγισις κάποιων ἀποκαλυπτικῶν, ἐπὶ τοῦ θέματος, πηγῶν.

(α). Ἡ Καθολικὴ ἐπιστολὴ τοῦ Ἁγ. Ἰακώβου τοῦ Ἀδελφοθέου τονίζει τὴν ὑπὸ μελέτην σχέσιν: οἱ «πρεσβύτεροι τῆς Ἐκκλησίας» προσεύχονται ἐπὶ τοῦ ἀσθενοῦς καὶ τὸν ἀλείφουν μὲ ἔλαιον ἐν τῷ ὀνόματι τοῦ Κυρίου. Εἰς τὸ σημεῖον αὐτὸ προστίθεται ἡ ἀξιοσημείωτος παρατήρησις: *Καὶ ἡ εὐχὴ τῆς πίστεως σώσει τὸν κάμνοντα, καὶ ἐγερεῖ αὐτὸν ὁ Κύριος· κὰν ἀμαρτίας ἢ πεποιηκῶς, ἀφεθήσεται αὐτῷ* (Ε', 15). Τρία ρήματα (*σώσει, ἐγερεῖ, ἀφεθήσεται*) εἰσάγουν εἰς τὴν θεώρησιν τοῦ συνδέσμου σωματικῆς καὶ πνευματικῆς ἰάσεως⁶. Εἰς τὸ ἡμιστίχιον 15α τὸ *σώσει*, καὶ τὸ *ἐγερεῖ* ἐμφανίζουσιν ἄμεσον σύνδεσμον, ὡς δύο ἀποτελέσματα τῆς ἰδίας πράξεως (ἤτοι τῆς προσευχῆς τῶν πρεσβυτέρων καὶ τῆς ἀλείψεως μὲ ἔλαιον)⁷. Τὸ ρῆμα «σώζω»

3. Πρβλ. ἐπίσης τὴν αἴτησιν «ὑπὲρ τοῦ ἀφεθῆναι αὐτῷ...» εἰς τὰ *Διαχονικὰ ὑπὲρ νοσοῦντων* (σμδ), τὰ ὁποῖα παρατίθενται εἰς τὸ τέλος τοῦ Βαρβερινοῦ Ἑλληνικοῦ Εὐχολογίου 336.

4. Χρησιμοποιοῦμε τὸν μεταγενέστερον ὄρον «Μυστήριον» διὰ νὰ δηλώσωμεν τὴν ἀντίστοιχον λειτουργικὴν πρᾶξιν τῶν πρώτων αἰῶνων.

5. Τὸ θέμα τοῦτο παρουσιάζεται κατὰ τρόπον συστηματικὸν εἰς τὰς μελέτας τῶν P. F. Palmer *Sacraments and Forgiveness. History and doctrinal developments of Penance, Extreme Unction and Indulgences*, Westminster-Massachusetts, 1958 (*Sources of Christian Theology II*) καὶ B. Poschmann *La Pénitence et l' Onction des Malades*, Paris, Cerf, 1966 (traduit de l' allemand - *Histoire du Dogmes IV*, 3). Ἀλλὰ καὶ ἡ συλλογὴ ὄλων τῶν σχετικῶν μετὰ τοῦ Μυστηρίου τῆς Μετανοίας κειμένων τῶν πρώτων αἰώνων H. Karrp, *La Pénitence (Textes et Commentaires des origines de l' ordre pénitentiel de l' Église ancienne)*, Version française par A. Schneider, W. Rordorf, P. Barthel, Neuchâtel, Delachaux et Nestlé, 1970 καθὼς καὶ ἡ ἐμπεριστατωμένη μελέτη τοῦ P. Galtier *Aux origines du Sacrement de Pénitence*, Roma, Universitatus Gregorianum, 1951 (*Analecta Gregoriana LIV*), ἐπιβεβαιώνουν τὴν δυσκολίαν διακρισεως Εὐχελαίου καὶ Μετανοίας.

6. Βλ. τὰς περὶ τῆς σχέσεως τῶν τριῶν τούτων ρημάτων ἐνδιαφέρουσας ἐπισημάνσεις τοῦ J. Sailer, «Jak. 5, 14F und die Krankensalbung», ἐν *Theologische-Praktische Quartalschrift*, 113, 1965, p. 350-351. Περὶ τοῦ συνδέσμου σωματικῆς καὶ πνευματικῆς ἰάσεως εἰς τὸν συγκεκριμένον στίχον τῆς Καθολικῆς ἐπιστολῆς τοῦ Ἁγ. Ἰακώβου Ἀδελφοθέου, βλ. A. Hamman, «Prières et culte dans la lettre de Saint Jacques», ἐν *Ephemerides Theologicae Lovanienses* 34, 1958, p, 43.

7. Τὴν ἐσχολογικὴν διάστασιν τούτου τοῦ συνδέσμου εἰς τὸ ἐν λόγῳ ἡμιστίχιον ἀναπτύσσει ὁ E. Cothenet, «La guérison comme signe du Royaume et l' Onction des malades (Jc 5, 13-16)», ἐν *La maladie et la mort du chrétien dans la liturgie*,

ἀφορᾶ περισσότερο εἰς τὴν πνευματικὴν διάστασιν τῆς ἀσθενείας⁸. Ἄλλὰ περὶ τῆς σωματικῆς θεραπείας, ὁ συγγραφεὺς τῆς ἐπιστολῆς δὲν χρησιμοποιεῖ τὰ ρήματα «θεραπεύειν» ἢ «ἰᾶσθαι»⁹ ἢ χρῆσις τοῦ «ἐγείρειν», πλὴν τῆς ἐννοίας τῆς ἀπαλλαγῆς ἀπὸ τὴν ἀσθενείαν, ὑποδηλώνει καὶ τὴν ἔννοιαν τῆς Ἀναστάσεως ἥτοι τὴν ἐσχατολογικὴν προοπτικὴν τῆς θεραπείας¹⁰.

Τὸ ρῆμα, ὅμως, «ἀφεθήσεται» σαφῶς ἀναφέρεται εἰς τὴν ἄφεσιν, ἢ ὅποια παρέχεται διὰ τοῦ Μυστηρίου τῆς Μετανοίας· διὰ τοῦτο καὶ τίθεται ἢ ὑπόθεσις *κἄν*, ἥτοι ἢ πιθανότης νὰ μὴ ἔχει προσφάτως προσέλθῃ ὁ ἀσθενὴς εἰς τὸ Μυστήριον τῆς Μετανοίας, ὅποτε ἢ ἄφεσις παρέχεται διὰ τοῦ Εὐχελαίου¹¹. Ἄλλὰ καὶ ὁ στίχος 16α, ὁ ὁποῖος

Conférences Saint-Serge, XIème semaine d'études Liturgiques 1974, Roma, Ed. Liturgiche, 1975, p. 115 (*Bibliotheca EL, Subsidia 1*).

8. Τὸ «σῶζω» χρησιμοποιεῖται εἰς τινὰς εὐαγγελικὰς διηγήσεις περὶ θεραπειῶν τοῦ Κυρίου. Ἡ ἐννοία ὅτι ἡ πίστις τοῦ ἀσθενοῦς «τὸν σῶζει», ἥτοι τὸν θεραπεύει, εἶναι συχνὴ εἰς τὰ Εὐαγγέλια [Ματθ θ', 22, ιε', 28 Μαρκ. ι', 52 Λουκ. η', 36. Βλ. σχετικῶς τὰς μελέτας τῶν W. C. van Unnik «L' usage de ΣΩΖΕΙΝ "SAUVER" et des dérivés dans les Evangiles synoptiques, (traduction française par Heuschen)», ἐν *La formation des Evangiles* (Problème Synoptique et Formgeschichte), Louvain 1957, (Recherches Bibliques II), p. 180-181 καὶ W. Wagner «Über sῶζειν und seine Derivate im NT», ἐν *Zeitschrift für die neutestamentliche Wissenschaft und die Kunde der älteren Kirche*, 6, 1905, p. 205-235. Ἄλλὰ καὶ διὰ τὸν Ἑβραϊκὸν χώρον τῆς ἐποχῆς τοῦ Χριστοῦ, ἡ ἐννοία τῆς «σωτηρίας» ἀφεώρα εἰς τὴν σωματικὴν καί, ταυτοχρόνως, εἰς τὴν πνευματικὴν θεραπείαν (βλ. G. Hasel, «Health and Healing in the Old Testament», ἐν *Andrews University Seminary Studies* 21, Michigan 1983, p. 191, 201. — I. Noye, «Maladie», ἐν *Dictionnaire de Spiritualité, ascétique et mystique, doctrine et histoire*, X, 1980, col. 138-139), τὸ στοιχεῖον δὲ τοῦτο δέον νὰ ἐκτιμηθῇ ἰδιατέρως ἐφ' ὅσον ὁ συγγραφεὺς τῆς ἐν λόγῳ Καθολικῆς ἐπιστολῆς εἶναι Ἑβραῖος (Προβλ. J. Wilkinson, «Healing in the Epistle of James», ἐν *Scottish Journal of Theology* 24, 1970, p. 326. A. Hamman, ἐνθ' ἄνωτ., σ. 43).

9. Βλ. Foerster/Fohrer, «Σῶζω, σωτηρία, σωτήρ, σωτήριος» (D. «Σῶζω and σωτηρία in the New Testament»), ἐν G. Kittel - G. Friedrich, *Theological Dictionary of the New Testament* (translator and Editor G. W. Bromiley), VII, 1971, p. 989-998.

10. E. Cothenet, ἐνθ' ἄνωτ., σ. 116.

11. Πενήντα, περίπου, χρόνια πρὸ Χριστοῦ χρονολογεῖται ἡ «Προσευχὴ Ναβωνίδου» τοῦ 4ου σπηλαίου τοῦ Κουμράν, εἰς τὴν ὁποῖαν συνπαύρει τὸ αἴτημα διὰ σωματικὴν θεραπείαν μετὰ τοῦ αἰτήματος δι' ἄφεσιν τῶν ἁμαρτιῶν τοῦ ἀσθενοῦς. Βλ. εἰσαγωγὴ καὶ κείμενον ὑπὸ J. T. Milik, «Prière de Nabonide et autres écrits d' un cycle de Daniel (Fragments araméens de Qumrân 4)», ἐν *Revue Biblique* 63, 1956, p. 407-411. Βλ. ἐπίσης ἐν A. Dupont-Sommer, «Exorcismes et guérisons dans les écrits de Qumrân», *Supplements to Vetus Testamentum* 7, 1960, p. 246-261. Ὁ G. C. Bottini, πάντως, ὁ ὁποῖος ἐμελέτησε φιλολογικῶς τοὺς ἐν λόγῳ στίχους τῆς Καθολι-

ἀκολουθεῖ, ἐπαναφέρει σαφῶς τὴν «ἀλληλοπεριχώρησιν» τῶν δύο λειτουργικῶν πράξεων, τοῦ Εὐχελαίου καὶ τῆς Μετανοίας: *Ἐξομολογεῖσθε ἀλλήλοις τὰ παραπτώματα, καὶ εὐχεσθαι ὑπὲρ ἀλλήλων, ὅπως ἰαθῆτε.*

(β). Τὸ 1967, ὁ βιβλικὸς ἀρχαιολόγος Emmanuel Testa ἀνεκάλυψεν εἰς τὴν περιοχὴν τῆς κεντρικῆς Ἰουδαίας ἓνα ἀργυροῦν φύλλον εἰς σχῆμα φυλακτοῦ, ὅπου ὑπῆρχε κείμενον δεκατριῶν σειρῶν (τέσσερις ὑπόλοιποι σειραὶ ἦσαν σβησμένοι). Ἡ μελέτη καὶ ἡ ἔκδοσις τοῦ κειμένου τούτου ἀποδεικνύουν (κατὰ τὸν Testa) ὅτι πρόκειται περὶ ἰουδαιοχριστιανικῆς συγγραφῆς τοῦ τέλους τοῦ Α΄ μ.Χ. αἰ.¹² Αἱ σειραὶ 5-7 ἀναφέρονται εἰς τὴν δι' ἐλαίου ἄλειψιν ἐνὸς βαρύντα ἀσθενοῦς Χριστιανοῦ:

Ὁ δυστυχῆς ἀδελφὸς ἐπρόκειτο σύντομα νὰ ἀποθάνῃ. Ὁ Πρεσβύτερος ἦλθε διὰ νὰ τὸν ἀλείψῃ. Ἦρχετο ἐκ μέρους τῆς Ἐκκλησίας, ἡ ὁποία τοῦ εἶχε δώσει ἐντολήν: «Πήγαινε νὰ βοηθήσῃς τὸν θνήσκοντα Χριστιανόν. Ἐξέτασε μετ' αὐτοῦ τὴν συνείδησίν του καὶ ἐξομολόγησέ τον «ἐν ὀνόματι τοῦ Κυρίου». Θὰ τὸν κρίσῃς, ἀκολουθῶν, διὰ τοῦ ἀγίου ἐλαίου χωρὶς νὰ ζητήσῃς βοήθειαν ἐκ τῶν «ἀγιαστών» τῆς Παλαιᾶς Διαθήκης, οἱ ὅποιοι ἔχουν πλέον καταργηθεῖ»¹³.

Ὁ Ε. Testa προσεπάθησε νὰ παραλληλίσῃ τὸ κείμενον τοῦτο μὲ τὴν προτροπὴν τῆς Καθολικῆς ἐπιστολῆς τοῦ Ἁγ. Ἰακώβου, μὲ τὴν ὁποίαν σαφῶς παρατηροῦνται κάποια κοινὰ σημεῖα. Παρακάμπτοντες τὰ περὶ τῶν «ἀγιαστών» τῆς Παλαιᾶς Διαθήκης (τὰ ὁποῖα ἀπαιτοῦν ἰδιαιτέραν μελέτην), διαπιστώνομεν ὅτι συγχρόνως μὲ τὴν δι' ἐλαίου ἄλειψιν (Εὐχέλαιον) συνετελεῖτο ἡ διαδικασία τοῦ Μυστηρίου τῆς Μετανοίας. Τὸ κείμενον, βεβαίως, παρουσιάζει τὰς δύο λειτουργικὰς πράξεις ὡς αὐτονόμους καὶ δὲν ἐνοποιεῖ τὰ ἀποτελέσματά των. Ἐάν, τελικῶς, ἡ ὅλη ἐρμηνεῖα τοῦ κειμένου ὑπὸ τοῦ Ε. Testa εἶναι σωστή¹⁴,

κῆς ἐπιστολῆς Ἰακώβου, θεωρεῖ ὅτι ὁ ὑποθετικὸς σύνδεσμος κᾶν ἀποτελεῖ «φιλολογικὸν εἶδος» ἐπαναλαμβανόμενον εἰς τὸν στίχον 19 καὶ ὅτι δὲν εἰσάγει σύνδεσμον Εὐχελαίου καὶ Μετανοίας [*La preghiera di Elia in Giacomo 5, 17-18 (Studio della tradizione biblica e giudaica)*, Jerusalem 1981, p. 133].

12. E. Testa, *L'huile de la Foi. L'onction des malades sur une lamelle du Ier siècle* (traduit et adapté de l'italien par Omer Englebert), Jérusalem 1967. Βλ. ἐπίσης S.G.A. Luff, «The sacrament of the sick-A first century text», ἐν *The Clergy Review*, 52, 1967, p. 56-60.

13. E. Testa, Ἀυτῶθι, σ. 24.

14. Τὴν ὅλη μελέτη τοῦ Ε. Testa περὶ τοῦ ἐν λόγῳ ἀργυροῦ φυλακτοῦ ἠμφεσβήτησεν ὁ J. T. Milik, ὁ ὁποῖος θεωρεῖ τὸ εὔρημα ὡς κατὰ πολὺ μεταγενέστερον

συνάγεται ὅτι ἡ δι' ἐλαίου ἀλείψις ἐνὸς ἀσθενοῦς ἐθεωρεῖτο συναφῆς μετὰ τῆς ἀφέσεως τῶν ἁμαρτιῶν του.

(γ). Εἰς τὴν Ἐκκλησιαστικὴν Παράδοσιν τοῦ Ἱππολύτου Ρώμης (ἀρχαῖ καὶ 3ου αἰ.), ἡ εὐχὴ *De oblatione olei* (περὶ τῆς προσφορᾶς τοῦ ἐλαίου) περιέχει τὸ αἶτημα, ὅπως τὸ ἔλαιον δώσῃ *omnibus gustantibus confortationem et sanitatem utentibus illud praebeat* (εἰς ἅπαντας τοὺς μεταλαμβάνοντας τὴν ἀνάπαυσιν καὶ εἰς τοὺς χρησιμοποιοῦντας τοῦτο τὴν ἴασιν)¹⁵. Ἡ εὐχὴ αὕτη «προσφορᾶς ἐλαίου» ἀναφέρεται εἰς τὴν «ἀνάπαυσιν», ἡ ὁποία ὑποδηλώνει τὴν ψυχικὴν ἴασιν, ἐφ' ὅσον, μάλιστα, διευκρινίζεται ὅτι ἡ «ἀνάπαυσις» αὕτη διακρίνεται τῆς «ιάσεως» τοῦ σώματος.

Ἐνδιαφέρουσα, ὅμως, δὲν εἶναι μόνον ἡ διάκρισις τῶν δύο εἰδῶν, αἱ ὁποῖαι παρέχονται διὰ τῆς δι' ἐλαίου ἀλείψεως, ἀλλὰ καὶ ἡ διαφορετικὴ χρησιμοποίησις τοῦ ἐλαίου: «Μετάληψις» (περὶ τῆς ψυχικῆς ἰάσεως) καὶ «χρησιμοποίησις» (περὶ τῆς σωματικῆς ἰάσεως). Ἡ διάκρισις αὕτη θὰ μπορούσε νὰ θεωρηθεῖ ὡς τυχαία, ἂν καὶ διευκρινίζει ὅτι διὰ μὲν τὴν σωματικὴν ἴασιν ὁ πιστὸς δύναται εἴτε νὰ χρισθῇ εἴτε νὰ μεταλάβῃ τὸ ἔλαιον, διὰ δὲ τὴν πνευματικὴν ἴασιν μόνον μεταλαμβάνει· ἡ διευκρίνισις αὕτη, ἂν καὶ ἀποτελεῖ μεμονωμένην μαρτυρίαν, δύναται νὰ ἐξηγήσῃ τὴν ἀλληλοπεριχώρησιν τῶν Μυστηρίων Μετανοίας καὶ Εὐχελαίου, ὑπὸ τὴν ἔννοιαν ὅτι χρησιμοποιεῖται τὸ αὐτὸν ἔλαιον ἀλλὰ μὲ διαφορετικὸν τρόπον¹⁶.

(δ). Ἡ παράθεσις τοῦ Ἰακ. ε', 14-16 ὑπὸ τοῦ Ὠριγένους ἀνέταμε

ἀλλὰ καὶ τὸ περιεχόμενον τοῦ κειμένου εἶναι κατὰ τὴν ἀποφίν του ἐντελῶς διαφορετικὸν τοῦ ὑπὸ τοῦ Testa προτεινομένου («Une amulette judéoaraméenne», ἐν *Biblica* 48, 1967, p. 450-451). Ὁ E. Testa, βεβαίως, ἀπήνησεν εἰς τὰς κριτικὰς τοῦ J. T. Milik, ὑπεραμυνόμενος τῶν θέσεών του μὲ περισσότερα ἐπιχειρήματα («Ancora sulla laminella giudeocristiana», *Biblica* 49, 1968, p. 249-253).

15. Ἐκκλησιαστικὴ Παράδοσις 6, ἐκδ. B. Botte, *La Tradition Apostolique de Saint Hippolyte* (Essai de reconstitution), Münster Westfalen, Ashendorffsche Verlagsbuchhandlung, 1963, p. 18 (11-13) *Liturgiewissenschaftliche Quellen und Forschungen* 39). Τὴν εὐχὴν ἐμελέτησεν ἐνδελεχῶς ὁ A. Chavasse, *Étude sur l' onction des infirmes dans l' Église latine du IIIème au XIème siècle*, t. 1, Lyon, 1942, p. 29-32.

16. Ἡ εὐχὴ αὕτη τῆς Ἐκκλησιαστικῆς Παραδόσεως εἶναι σημαντικώτατη διὰ τὴν μεταγενεστέραν εὐχολογιακὴν παράδοσιν τοῦ Μυστηρίου τοῦ Εὐχελαίου, διότι ὅπως ἀπέδειξεν ὁ E. Segelberg, ἀπὸ τὴν εὐχὴν αὕτην ἐξαγιάται ἡ ἀντίστοιχος τοῦ σημαντικώτατου Συναϊτικῆς Εὐχολογίου 973 (12ος αἰ.) «The benedictio Olei in the Apostolique Tradition of Hippolytus», ἐν *Oriens Christianus* 48, 1964, p. 270, 275.

τὸ θέμα τῆς σχέσεως Εὐχελαίου καὶ Μετανοίας κατὰ τοὺς πρώτους αἰῶνας:

Est adhuc et septima, licet dura et laboriosa, per poenitentiam remissio peccatorum, cum lavat peccator in lacrimis stratum suum et fiunt ei lacrimae suae panes die ac nocte, cum on erubescit sacerdoti Domini indicare peccatum et quaerere medicinam, secundum eum, qui ait: dixit: pronuntiabo adversum me iniustitiam meam Domino, et tu remisisti impietatem cordis mei. In quo impletur et illud, quod Iacobus Apostolus dicit: si quis infirmatur, vocet presbyteros ecclesiae, et imponant ei manus ungentes eum oleo in nomine Domini. Et oratio fidei salvabit infirmum, et si in peccatis fuerit, remittentur ei¹⁷.

Ἡ πρώτη ἄποψις εἶναι ὅτι εἰς τὸ ἐν λόγῳ κείμενον ὁ Ὁριγένης δὲν ἀναφέρεται εἰς τὴν λειτουργικὴν πράξιν τῆς ἰάσεως τοῦ ἀσθενοῦς ἀλλ' ὅτι προσαρμόζει τὸ κείμενον τῆς Καθολικῆς ἐπιστολῆς Ἰακώβου εἰς τὸ θέμα τῆς Μετανοίας¹⁸. Ἡ ἄποψις αὐτῆ στηρίζεται περισσότερον εἰς τὴν ὑπὸ τοῦ Ὁριγένους προσθήκην περὶ ἐπιθέσεως τῶν χειρῶν τῶν Πρεσβυτέρων ἐπὶ τοῦ ἀσθενοῦς (*et imponant ei manus*)¹⁹ τὸ περὶ ἐπιθέσεως τῶν χειρῶν, βεβαίως, ἀφ' ἑνὸς μὲν δὲν ὑπάρχει εἰς τὸ κείμενον τῆς Καθολικῆς ἐπιστολῆς Ἰακώβου, ἀφ' ἑτέρου δὲ ὑποδηλώνει μία τελετουργικὴν πτυχὴν τοῦ Μυστηρίου τῆς Μετανοίας. Ἐπομένως, κατὰ τὴν ἀνωτέρω ἄποψιν, ὁ Ὁριγένης βάσει τῆς περὶ Εὐχελαίου προτροπῆς τοῦ Ἀγ. Ἰακώβου, δημιουργεῖ μίαν «ἐννοιολογικὴν διολίσθησιν» ἐκ τοῦ Εὐχελαίου πρὸς τὴν Μετανοίαν, ἀπτηχῶν τὴν ἀντίληψιν τῆς ἐποχῆς του περὶ συνδέσμου τῶν δύο Μυστηρίων²⁰.

Συμφώνως πρὸς τὴν δευτέραν ἄποψιν, ὁ Ὁριγένης δὲν ἀναφέρεται εἰς τὸ Μυστήριον τῆς Μετανοίας, ἀλλὰ διὰ τῆς παραθέσεως τοῦ Ἰακ. ε', 14- 16, πλὴν τῆς δι' ἐλαίου ἀλείψεως, ἀναφέρεται γενικῶς εἰς

17. *In Leviticum Homiliae*, II, 4, ἐκδ. W. A. Baehrens, GCS 29, 1920, p. 296 (17) - 297 (3).

18. I. Coppens, *L' imposition des mains et les rites connexes dans le Nouveau Testament et dans l' Église ancienne*, Paris, 1925, p. 41 — E. Doronzo, *De Extrema Unctione* (t. I, De causis intrinsecis), Washington 1954, p. 98. — H. Rondet, «Extrême-Onction», ἐν *Dictionnaire de Spiritualité, ascétique et mystique, doctrine et histoire*, IV (2), 1961, col. 2191.

19. Ἡ ἐπίθεσις τῶν χειρῶν ἀποτελεῖ, κατὰ τοὺς πρώτους αἰῶνας, τὸ βασικὸν τελετουργικὸν στοιχεῖον τοῦ Μυστηρίου τῆς Μετανοίας. Βλ. σχετικῶς ἐν P. Galtier, *Aux origines du sacrement de Penitence*, Roma, Università Gregoriana, 1951, p. 95 (Analecta Gregoriana 54).

20. F. Lehr, *Die Sakramentale Krankenölung im ausgehenden Altertum und die Frühmittelalter*, Karlsruhe, 1934, p. 4.

τὴν πνευματικὴν ἴασιν τοῦ ἀσθενοῦς, τὴν ὁποίαν θεωρεῖ ὡς προϋπόθεσιν τῆς ἀντιστοίχου σωματικῆς²¹.

Πρὸς τὴν δευτέραν αὐτὴν ἀποψιν συγκλίνει τὸ πιθανώτερον συμπέρασμα, τὸ ὁποῖον δύναται νὰ ἐξαχθεῖ ἀπὸ τὴν ὑπὸ τοῦ Ὁριγένους παράθεσιν τῆς Καθολικῆς ἐπιστολῆς τοῦ Ἰακώβου: κατὰ τὴν ἐποχὴν τοῦ Ὁριγένους, ἡ ἄλειψις δι' ἐλαίου τῶν ἀσθενῶν δὲν ἀποσκοποῦσε μόνον εἰς τὴν σωματικὴν ἴασιν ἀλλὰ καὶ εἰς τὴν πνευματικὴν κάθαρσιν ἐκ τῶν «μολυσμῶν» τοῦ ἀσθενοῦς κατὰ τὴν ὥραν τῆς ἀλείψεως. Εἰς οὐδεμίαν, ὁμως, περίπτωσιν συνάγεται ὅτι ὁ Ὁριγένης ὑποδηλώνει τὴν ὑποκατάστασιν τοῦ Μυστηρίου τῆς Μετανοίας διὰ τοῦ Εὐχελαίου.

(ε). Ἰδιαίτερον ἐνδιαφέρον περὶ τῆς σχέσεως σωματικῆς καὶ ψυχικῆς ἰάσεως παρουσιάζει ἡ «Εὐχὴ εἰς ἔλαιον νοσοῦντων ἢ εἰς ἄρτον ἢ εἰς ὕδωρ» τοῦ *Εὐχολογίου τοῦ Σεραπίωνος* (περὶ τὸ μέσον τοῦ δ' μ.Χ. αἰ.):

Ἐπικαλούμεθα σε ... ὥστε ἐκπέμψαι δύναμιν ἰατικὴν ἀπὸ τῶν οὐρανῶν τοῦ μονογενοῦς ἐπὶ τὸ ἔλαιον τοῦτο, ἵνα γένηται τοῖς χριστομένοις ἢ μεταλαμβάνουσιν τῶν κτισμάτων σου τούτων εἰς ἀποβολὴν πάσης νόσου καὶ πάσης μαλακίας», εἰς ἀλεξιφάρμακον παντὸς δαιμονίου, εἰς ἐκχωρισμὸν παντὸς πνεύματος ἀκαθάρτου, εἰς ἀφορισμὸν παντὸς πνεύματος πονηροῦ, εἰς ἐκδιωγμὸν παντὸς πυρετοῦ καὶ ῥίγους καὶ πάσης ἀσθενείας, εἰς χάριν ἀγαθὴν καὶ ἄφεσιν ἁμαρτημάτων, εἰς φάρμακον ζωῆς καὶ σωτηρίας, εἰς ὑγείαν καὶ «ὀλοκληριάν ψυχῆς σώματος πνεύματος», εἰς ῥῶσιν τελείαν ... ἵνα «δοξασθῇ τὸ ὄνομα» ... τοῦ «τὰς νόσους ἡμῶν καὶ τὰς ἀσθενείας ἀναλαβόντος Ἰησοῦ Χριστοῦ» καὶ ἐρχομένου «κρίναι ζῶντας καὶ νεκρούς» ...²².

Πλὴν τῶν σωματικῶν ἀποτελεσμάτων, ἡ ἰατικὴ δύναμις τοῦ ἐλαίου συνιστᾷ ἀλεξιφάρμακον παντὸς δαιμονίου καὶ φάρμακον

21. P. Galtier, «Imposition des mains», ἐν *Dictionnaire de Théologie Catholique* VII (2), 1923, col. 1313. — K. Condon, «The sacrament of healing (Jac. 5, 14-15)», ἐν *Scripture* 11, 1959, p. 38, n° 1. — T. Spacil, *Doctrina Theologiae Orientalis Separati de Sacra Infirmorum Unctione*, Roma 1931, p. 128 (*Orientalia Christiana* 24). — J. Kern, *De sacramento Extremae Unctionis (tractatus dogmaticus)*, Ratisbone, 1907, p. 53. — P. Palmer, ἐνθ' ἄνωτ., σ. 317. — J. B. Bord, *L' Extrême - Onction d' après l' Epître de St. Jacques (V, 14-15) examinée dans la tradition*, Bruxelles 1923, p. 88. — F. W. Puller, *The anointing of the sick in Scripture and Tradition, with some Considerations on the Numbering of the Sacraments*, London, 1910, p. 45. — A. Malvy, «Extrême -Onction et imposition des mains», ἐν *Rescherches de Science Religieuse*, 7, 1917, p. 519-523.

22. Εὐχὴ ΚΘ' (17), ἐν *ΒΕΠΕΣ* 43, 1971, σ. 83 (10-31).

...σωτηρίας, ἀφορᾶ δὲ εἰς τὸν ἐκχωρισμὸν παντὸς πνεύματος ἀκαθάρτου, εἰς τὸν ἀφορισμὸν παντὸς πνεύματος πονηροῦ, εἰς τὴν ἄφεισιν ἀμαρτημάτων καὶ εἰς τὴν ὀλοκληρίαν ... πνεύματος. Ἐπειδὴ, ἐπομένως, ἡ δι' ἐλαίου χρίσις συνεπάγεται εὐεργετικά ἀποτελέσματα εὐρυτάτου φάσματος, ἢ ἐν λόγῳ εὐχῆ ἀναφέρεται εἰς τὴν «τελείαν ῥώσιν»²³. Ἡ ἐνότις τοῦ ψυχοσωματικοῦ στοιχείου ὑποδηλώνεται καὶ εἰς τὸν ἐπίλογον τῆς εὐχῆς, ὅπου ἐκ παραλλήλου μὲ τὴν ἱατρικὴν ἀποστολὴν τοῦ Κυρίου γίνεται ἀναφορὰ εἰς τὴν μέλλουσαν κρίσιν, τὴν κρίσιν ψυχῶν καὶ σωμάτων²⁴.

Ἡ ἀναφορὰ εἰς τὴν ἄφεισιν ἀμαρτημάτων καὶ ἐν συνδυασμῷ μὲ τὴν ἔλλειψιν συγχωρητικῶν εὐχῶν εἰς τὸ *Εὐχολόγιον τοῦ Σεραπίωνος*, τροφοδοτεῖ τὴν ὑπόθεσιν ὅτι τόσοσιν ἢ εὐχῆ ΚΘ', ὅσον καὶ ἡ ΙΖ' («*Εὐχῆ ἐπὶ τῶν προσφερομένων ἐλαίων καὶ ὑδάτων*»), ὅπου γίνεται λόγος περὶ τοῦ ἐλαίου ὡς «φαρμάκου ὀλοκληρίας»²⁵, ἐνεργοῦν καὶ ὡς εὐχαὶ τοῦ ἐλλείποντος Μυστηρίου τῆς Μετανοίας. Τὸ περὶ «ἀφέσεως τῶν ἀμαρτιῶν» εἰς τὴν εὐχὴν ΚΘ' ἀποτελεῖ τὴν σαφῆ ὀρολογίαν τῶν συγχωρητικῶν εὐχῶν, συμφώνως δὲ πρὸς παλαιότεραν ἄποψιν ἢ φράσιν

23. Σχολιάζων τὰ περὶ «τελείας ῥώσεως» εἰς τὴν ἐν λόγῳ εὐχὴν τοῦ *Εὐχολογίου τοῦ Σεραπίωνος*, ὁ P. Palmer παρατηρεῖ ὅτι ἡ ἔννοια τῆς «τελείας θεραπείας» πηγάζει ἐκ τῶν θεραπειῶν τοῦ Κυρίου, αἱ ὁποῖαι ἦσαν «τέλειαι» ἐπειδὴ ὁ Χριστὸς ἐθεράπευε καὶ τὸ σῶμα καὶ τὴν ψυχὴν τοῦ ἀσθενοῦς («The purpose of anointing the sick: a reappraisal», ἐν *Theological Studies* 19, 1958, p. 315).

Ἄλλὰ καὶ περὶ τῆς ἐννοίας τοῦ «φαρμάκου ζωῆς καὶ σωτηρίας» (*ἵνα γένηται [τὸ ἔλαιο] εἰς φάρμακον ζωῆς καὶ σωτηρίας*), ἐπισημαίνεται ἡ ἀντιστοιχία μὲ τὴν περὶ Θεῖας Εὐχαριστίας διατύπωσιν τοῦ Ἰγνατίου Ἀντιοχείας (F. W. Puller, ἐνθ' ἄνωτ., σ. 91-94, ὅπου ἐπιχειρεῖται νὰ καταδειχθῇ καὶ ἡ διάκρισις τῆς Εὐχαριστιακῆς ἀπὸ τὴν περὶ Εὐχελαίου ἔννοιαν).

24. Ἡ συνάφεια τῆς δι' ἐλαίου χρίσεως τοῦ ἀσθενοῦς μὲ τὴν μέλλουσαν κρίσιν τονίζεται καὶ εἰς τὸν *Ἑλληνικὸν Βίον Ἀδάμ καὶ Εὐᾶς* (πρόκειται περὶ ἑλληνικοῦ κειμένου, τὸ ὁποῖον προέρχεται ἐξ Ἰουδαϊκῆς πηγῆς τοῦ α' μ.Χ. αἰ.). Κατόπιν παρακλήσεως τοῦ ἀσθενοῦς Ἀδάμ, ἡ Εὐᾶ καὶ ὁ Σὴθ ἔρχονται εἰς τὸν Παράδεισον, ἀναζητοῦντες τὸ «ἔλαιον τοῦ δένδρου τῆς ζωῆς». Ὁ Θεός, ὁμως, ἀποστέλλει τὸν ἀρχάγγελον Μιχαήλ, ὁ ὁποῖος δηλώνει εἰς τὸν Σὴθ τὰ ἀκόλουθα: *Σὴθ, ἄνθρωπε τοῦ Θεοῦ, μὴ κάμης εὐχόμενος ἐπὶ τῇ ἰκεσίᾳ ταύτῃ περὶ τοῦ ξύλου ἐν ᾧ ῥεῖ τὸ ἔλαιο, ἀλείψαι τὸν πατέρα σου Ἀδάμ οὐ γὰρ γενήσεται σοι νῦν, ἀλλ' ἐπ' ἐσχάτων τῶν καιρῶν. Τότε ἀναστήσεται πάσα σὰρξ ἀπὸ Ἀδάμ ἕως τῆς ἡμέρας τῆς μεγάλης, ὅσοι ἔσονται λαὸς ἅγιος τότε αὐτοῖς δοθήσεται πάσα Εὐφροσύνη τοῦ παραδείσου, καὶ ἔσται ὁ Θεὸς ἐν μέσῳ αὐτῶν* (Ἐκδ. C. Tischendorf, *Apocalypses Apocryphae*, Lipsiae 1866, p. 6-7). Τὸ κείμενον μετὰ τὸ *οὐ γὰρ γενήσεται σοι νῦν*, ἀποτελεῖ μία «μικρὰν ἀποκάλυψιν», ἢ ὁποῖα ἐμπεριέχεται εἰς ὠρισμένα μόνον χειρόγραφα, θεωρεῖται δὲ ἀρχαιοτάτη (βλ. σχετικῶς *La Bible, Écrits Intertestamentaires*, ἐκδ. ὑπὸ A. Dupont-Sommer καὶ M. Philonenko, Paris, Gallimard, 1978, p. 1777, n° 2).

25. ΒΕΠΕΣ 43, 1971, σ. 79 (3).

αὐτὴ ἐθεωρεῖτο μεταγενεστέρα τοῦ *Εὐχολογίου*, μὴ ὑπαρχούσης ἄλλης παρομοίας περιπτώσεως²⁶. Τὸ 1958, ὁ διακεκριμένος Βέλγος λειτουργιολόγος E. Lanne ἐξέδωσε τὸ κοπικὸν κείμενον ἐνὸς «*Μεγάλου Εὐχολογίου τῆς Λευκῆς Μονῆς*»· τὴν «εὐχὴν Εὐλογίας» τοῦ «Εὐχολογίου» αὐτοῦ (ἢ ὁποῖα ἀφορᾷ εἰς τὸν καθαγιασμὸν τοῦ ἐλαίου πρὸς ἄλειψιν τῶν ἀσθενῶν) ὁ Lanne χρονολογεῖ ὡς ὀλίγον μεταγενεστέραν τοῦ *Εὐχολογίου τοῦ Σεραπίωνος*²⁷. Εἰς τὴν ἐν λόγῳ εὐχὴν καταγράφεται ἡ αἴτησις *εἴη... ἔλαιον ἰάσεως καὶ ἀφέσεως ἁμαρτιῶν*²⁸. Ἡ μαρτυρία αὐτὴ ἐνισχύει τὴν περὶ «ἀφέσεως τῶν ἁμαρτιῶν» αἴτησιν τῆς εὐχῆς ΚΘ' τοῦ *Σεραπίωνος*, ἀποδεικνύουσα ταύτοχρόνως ὅτι ἡ λειτουργικὴ πρᾶξις τῆς αἰγυπτιακῆς Χριστιανικῆς Ἐκκλησίας τοῦ δ' μ.Χ. αἰ. προέβλεπε μίαν «συγχώνευσιν» τῶν εὐχῶν τῆς Μετανοίας μὲ τὰς εὐχὰς εὐλογίας τοῦ ἐλαίου πρὸς ἄλειψιν τῶν ἀσθενῶν.

Εἰς τὸ *Εὐχολόγιον τοῦ Σεραπίωνος*, ἐπίσης, δέον νὰ τονισθῇ ἡ ἐννοια τῆς «ἐπιθέσεως τῶν χειρῶν» ἐν σχέσει μὲ τὴν ἴασιν τῶν ἀσθενῶν. Μετὰ τὴν εὐχὴν Ζ', (*Εὐχὴ περὶ νοσοῦντων*) ἀκολουθεῖ ἡ *Χειροθεσία νοσοῦντων (εὐχὴ Η')*, ἢ ὁποῖα αἰτεῖται ὅπως ὁ Θεὸς «*ἐκτείνη τὴν χεῖρα Του καὶ χάριση τὴν θεραπείαν εἰς τοὺς νοσοῦντας*»²⁹. Ἡ μαρτυρία αὐτὴ συνεικονοῦν τὸ συμπέρασμα, τὸ ὁποῖον διευτυπώθη κατόπιν τῆς ἀντιστοιχίου μαρτυρίας τοῦ Ὁριγένους: ἡ ἐπίθεσις τῶν χειρῶν (βασικὸν στοιχεῖον τῆς ἀφέσεως κατὰ τὸ Μυστήριον τῆς Μετανοίας) ἰσχύει καὶ ὡς πρᾶξις τῆς ὅλης τελετουργίας ὑπὲρ θεραπείας τῶν νοσοῦντων, ἐνισχύουσα, τοιοντοτρόπως, τὸν σύνδεσμον Μετανοίας καὶ Εὐχελαίου.

(στ). Τὴν ἰδίαν περίπτου ἐποχὴν χρονολογεῖται τὸ σύγγραμμα τοῦ Σύρου Ἀφραάτου († 345) ὑπὸ τὸν τίτλον *Demonstratio*. Ἐν 23, 3 τοῦ ἔργου του, ὁ Ἀφραάτης σημειώνει ὅτι «*τὸ ἔλαιον ἐπανασυνδέει τοὺς μετανοοῦντας μὲ τὴν Ἐκκλησίαν διὰ τοῦ μυστικοῦ του συμβολισμοῦ*»³⁰.

26. Τὰς θέσεις περὶ ἀμφισβητήσεως τῆς γνησιότητος (εἰς τὴν εὐχὴν ΚΘ') τῆς φράσεως εἰς *ἀφειν ἁμαρτιῶν*, συνοψίζει ὁ F. W. Puller, ἐνθ' ἀνωτ., σ. 96-99. Ὁ ἴδιος προσπαθεῖ νὰ ἀποδείξῃ ὅτι πρόκειται περὶ προσθήκης τοῦ 8ου-9ου αἰ., καταλήγων ὅτι *if the clause is genuine, it stands by itself in the extant christian literature of the first seven centuries* (σ. 99).

27. E. Lanne, «Le Grand Euchologe du Monastère Blanc (Texte copte édité avec Traduction Française)», Paris 1958, ἐν *Patrologia Orientalis* 28, p. 265-407.

28. E. Lanne, αὐτόθι, σ. 395. Βλ. τοῦ ἴδιου, «L' onction des martyrs et la bénédiction de l' huile», ἐν *IRENIKON*, 31, 1958, p. 141.

29. *ΒΕΠΕΣ* 43, 1971, σ. 73 (37) - 74 (1).

30. Ἐκδ. R. Graffin, ἐν *Patrologia Syriaca*, Pars prima, tomus secundus, Paris 1907, p. 10.

Εἰς τὸ ἐν λόγῳ κείμενον, ὁ Ἀφραάτης ἐκθέτει τὴν λειτουργικὴν διαδικασίαν τῆς Μετανοίας, ἢ ὅποια πραγματοποιεῖται διὰ τῆς δι' ἐλαίου ἀλείψεως. Οἱ ἀσχολούμενοι μὲ τὴν λατρείαν τῆς Συριακῆς Ἐκκλησίας ἐπισημαίνουν τὴν ὑπαρξίν ἐνὸς «τυπικοῦ Μετανοίας», τὸ ὁποῖο ἐπήγαγε ἐκ τοῦ Εὐχελαίου³¹.

Ἡ μαρτυρία τοῦ Ἀφραάτου ἀναφέρεται εἰς τὸν τελετουργικὸν αὐτὸν σύνδεσμον Μετανοίας καὶ Εὐχελαίου, φαίνεται δὲ ὅτι ὑπῆρχε τυπικὸν τῆς ἐπανόδου εἰς τὴν Ἐκκλησίαν τῶν μετανοούντων (κυρίως τῶν αἰρετικῶν), τὸ ὁποῖον συνίστατο εἰς τὴν δι' ἐλαίου ἀλειψίν³². Παράλληλως, ὅμως, ὑπῆρχε τυπικὸν μίας «κλινικῆς Μετανοίας» (κατὰ τὴν ἐκφρασίν τοῦ P. Palmer³³), ἥτοι τῆς Μετανοίας τοῦ ἀσθενοῦς, ὁ ὁποῖος ἐχρίετο δι' ἐλαίου κατὰ τὴν διάρκειαν τοῦ Μυστηρίου τοῦ Εὐχελαίου. Εἰς τὴν τελευταίαν αὐτὴν περίπτωσιν, τὰ Μυστήρια τῆς Μετανοίας καὶ τοῦ Εὐχελαίου ἦσαν στενώτατα συνδεδεμένα.

(ζ). Ἡ εὐχὴ εὐλογίας τοῦ ὕδατος καὶ τοῦ ἐλαίου εἰς τὰς Ἀποστολικὰς Διαταγὰς (τέλη δ' αἰ.) ἀπηχεῖ, ἐπίσης, τὸν σύνδεσμον σωματικῆς καὶ ψυχικῆς ἰάσεως. Τὸ ἔλαιον ἀποκαλεῖται *ἀγαλλίαμα εὐφροσύνης*, ἢ δὲ αἰτήσις πρὸς τὸν Θεὸν ἀναφέρεται εἰς τὴν δύναμιν τοῦ ἐλαίου, ἢ ὅποια εἶναι *ὑγείας ἐμποιητικῆ, νόσων ἀπελαστικῆ, δαιμόνων φυγαδευτικῆ*³⁴. Οἱ ὄροι περὶ «ἀγαλλιάματος εὐφροσύνης» καὶ περὶ ἐμπλοκῆς τῶν «δαιμονικῶν» στοιχείων εἰς τὴν ἀσθένειαν, ἀποδεικνύουν ὅτι αἱ Ἀποστολικαὶ Διαταγαὶ ἀκολουθοῦν τὴν παράδοσιν τῶν παλαιότερων πηγῶν περὶ τοῦ συνδέσμου τῶν δύο μορφῶν ἰάσεως καί, κατ' ἐπέκεινα, περὶ τοῦ συνδέσμου Μετανοίας καὶ Εὐχελαίου εἰς τὰς καθαγιαστικὰς ταῦτας εὐχὰς τοῦ ἐλαίου.

(η). Ὅπως εἰς τὴν περίπτωσιν τῆς ὑπὸ τοῦ Ὁριγένους παραθέσεως

31. Βλ. σχετικῶς ἐν J. Dauvillier, «Extrême - Onction dans les Églises orientales», ἐν *Dictionnaire du Droit canonique* 4, 1953, col. 764.

32. E. Melia, «Le sacrement de l' onction des malades dans son développement historique et quelques considérations sur la pratique actuelle», ἐν *La maladie et la mort du Chrétien dans la Liturgie, Conférences Saint-Serge, XXIème semaine d' études liturgiques* 1974, Roma, Éd. Liturgiche, 1975, p. 216 (*Bibliotheca El, Subsidia* 1). Γνωρίζομεν ὅτι εἰς τὴν λειτουργικὴν πράξιν τῆς Νεστοριανικῆς Ἐκκλησίας τῆς Συρίας ἴσχυε τυπικὸν ἐπανεντάξεως εἰς τὴν Ἐκκλησίαν τῶν ἀσχολουμένων μὲ τὴν μαγείαν, τὸ ὁποῖον συνίστατο εἰς τὴν δι' ἐλαίου ἀλειψίν καὶ εἰς τὸν ῥαντισμὸν μὲ εὐλογημένον ὕδωρ (βλ. σχετικῶς J. B. Chabot, *Synodicon Orientale ou Recueil de Synodes Nestoriens*, Paris 1902, p. 363-364, ὅπου γίνεται ἀναφορὰ εἰς τὸν 9ον κανόνα μίας Νεστοριανικῆς Συνόδου τοῦ 554 μ.Χ.).

33. Ἐνθ' ἀνωτ., σ. 278-279.

34. Η', 29, 3, ἐν *ΒΕΠΕΣ* 2, 1955, σ. 163 (9-13).

τοῦ Ἰακ. 5, 14-16, ἢ παράθεσις τοῦ ἰδίου χωρίου ὑπὸ τοῦ Ἁγ. Ἰωάννου Χρυσοστόμου ἀπετέλεσεν ἀντικείμενον διαφοροτικῶν ἐκτιμήσεων. Τὸ ἐν λόγῳ χωρίον παρατίθεται εἰς κείμενον, ὅπου ὁ ἱ. Χρυσόστομος ἀναφέρεται εἰς τὸν ρόλον τῶν ἱερέων; τοὺς ὁποίους θεωρεῖ ἀνωτέρους τῶν γονέων:

Οὐ γὰρ ὅταν ἡμᾶς ἀναγεννώσι μόνον, ἀλλὰ καὶ μετὰ ταῦτα συχωρεῖν ἔχουσιν ἐξουσίαν ἁμαρτήματα. Ἄσθενεῖ γὰρ τις, φησὶν, ἐν ὑμῖν; Προσκαλεσάσθω τοὺς πρεσβυτέρους τῆς Ἐκκλησίας, καὶ προσευξάσθωσαν ἐπ' αὐτόν, ἀλείψαντες αὐτὸν ἐλαίῳ ἐν τῷ ὀνόματι τοῦ Κυρίου. Καὶ ἡ εὐχὴ τῆς πίστεως σώσει τὸν κάμνοντα, καὶ ἐγερεῖ αὐτὸν ὁ Κύριος· κἂν ἁμαρτίας ἢ πεποιηκῶς, ἀφεθήσεται αὐτῷ³⁵.

Τὸ ἀνωτέρω κείμενον ἀναφέρεται εἰδικῶς εἰς τὴν ἐξουσίαν τῆς ἀφέσεως τῶν ἁμαρτιῶν ὑπὸ τῶν ἱερέων· ἐπομένως, ὁ Ἁγ. Ἰωάννης Χρυσόστομος ἐρμηνεύει τὸ Ἰακ. 5, 14-16 ὡς ἀναφερόμενον εἰς τὸ Μυστήριον τῆς Μετανοίας³⁶. Γιατί, ὅμως, ὁ Χρυσόστομος δὲν παραθέτει περὶ τῆς Μετανοίας κάποιο σχετικώτερον καινοδιαθηκικὸν χωρίον (ὅπως τὸ Ματθ. 18, 18)³⁷; Ὁ Ruch διατείνεται ὅτι ὁ Χρυσόστομος οὐδέποτε συνδέει τὸ ἔλαιον μετὰ τῆς ἀφέσεως τῶν ἁμαρτιῶν³⁸· ἢ ἄποψις αὐτῆ ἀναιρεῖται εἰς μίαν, τοῦλάχιστον, περίπτωσιν (*Τὸ ἔλαιον ... περιγίνεται τῶν τῆς ψυχῆς νοσημάτων*)³⁹.

Ἡ ἐπικρατεστέρα ἄποψις εἶναι ὅτι ὁ Ἁγ. Ἰωάννης Χρυσόστομος γνωρίζει τὴν χρησιμοποίησιν τοῦ ἐλαίου τόσον εἰς τὴν λειτουργικὴν διαδικασίαν τῆς ἀφέσεως τῶν ἁμαρτιῶν ὅσον καὶ εἰς τὰ πλαίσια τοῦ Μυστηρίου τοῦ Εὐχελαίου⁴⁰. Παραμένει, ἐπομένως, πιστὸς εἰς τὴν ἀντίληψιν περὶ τοῦ συνδέσμου τῆς σωματικῆς ἰάσεως τῶν ἀσθενῶν διὰ

35. *Περὶ Ἱερωσύνης*, 3, 6, ἐκδ. Α. Μ. Malingrey, *Sources Chrétiennes* 272, 1980, p. 154 (50-56).

36. Τοιοῦτοτρόπως ἀντιλαμβάνονται τὴν ὑπὸ τοῦ Χρυσοστόμου ἐρμηνείαν οἱ Ζ. Alzeghy «L' effeto corporale del' Estrema Unzione», ἐν *Gregorianum* 38, 1957, p. 386, C. Chardon «Histoire des sacrements. Histoire du Sacrement de l' Extrême Onction», Ch. 1, ἐν. J. P. Migne, *Theologiae cursus completus*, t. XX, Paris 1840, col. 749 καὶ F. W. Puller ἐνθ' ἄνωτ., σ. 46-47.

37. Βλ. σύνολον τὸν προβληματισμόν, ὅπως ἀναπτύσσεται ὑπὸ τοῦ E. Doronzo, ἐνθ' ἄνωτ., σ. 105-106.

38. C. Ruch, «Extrême-Onction (I. Extrême-Onction dans l' Écriture. II. Extrême-Onction du Ier au IXème siècle», ἐν *Dictionnaire de Théologie Catholique* 5(II), 1913, col. 1939.

39. *Ὁμιλία εἰς τοὺς Μάρτυρας*, P.G. 50, 665.

40. H. S. Kryger, *The Doctrine of the Effects of Extreme Unction in its Historical Development*, Washington 1949, p. 3 (The Catholique University of America Studies in Sacred Theology 33). — J. Kern, ἐνθ' ἄνωτ., σ. 22, 24. — P. Palmer, ἐνθ'

τῆς δι' ἐλαίου ἀλείψεως καί, ταῦτοχρόνως, τῆς ἀφέσεως τῶν ἁμαρτιῶν των. Ἡ παράθεσις τοῦ Ἰακ. 5, 14-16 γίνεται διὰ ν' ἀναφερθῆ ὁ ἱ. Χρυσόστομος εἰς τὴν ἱερατικὴν ἐξουσίαν «τοῦ δεσμεῖν καὶ λύειν», ἡ ὁποία διαδηλώνεται κατὰ τὴν τέλεσιν τοῦ Εὐχελαιίου.

(θ). Ὁ ἐκκλησιαστικὸς χώρος τῆς Συρίας, ὅμως, παρέχει μαρτυρίας περὶ τοῦ θέματος κατὰ τοὺς ε' καὶ στ' αἰῶνας. Εἰς τὴν εὐχὴν εὐλογίας ἐλαίου τῆς *Διαθήκης τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ* (ε' αἰ.), ὑπάρχει ἡ αἴτησις ὅπως παρασχεθῆ ὑπὸ τοῦ Θεοῦ εἰς τὸ ἔλαιον ἡ ἀγιαστικὴ δυνατότης δι' ἐκείνους, οἱ ὅποιοι μετανοοῦν⁴¹. Ἀλλὰ καὶ εἰς τὴν 79ῃ ὁμιλίαν του, ὁ Σεβήρος Ἀντιοχείας († 558) παραθέτει καὶ σχολιάζει τὸ Ἰακ. 5,14-16 κατὰ τὸν ἀκόλουθον τρόπον: «*Βλέπεις ὅτι τὸ ἔλαιον τῶν Ἁγίων, τὸ ὁποῖο χρησιμοποιεῖται συμφώνως πρὸς τὴν Γραφήν, ἀπαλάσσει ὄχι μόνον ἀπὸ τὴν ἀσθένειαν, ἀλλὰ καὶ ἀπὸ τὸ πλῆθος τῶν ἁμαρτιῶν*»⁴². Ὁ Σεβήρος, ἐπομένως, θεωρεῖ σαφῆς ὅτι ἡ δι' ἐλαίου χρίσις κατὰ τὸ Μυστήριον τοῦ Εὐχελαιίου ἀπευθύνεται καὶ εἰς τὴν σωματικὴν καὶ εἰς τὴν ψυχικὴν ἴασιν.

(ι). Τὸ 559 μ.Χ., εἰς μίαν Νεστοριανικὴν Σύνοδον ὑπὸ τὸν Μάρ-Ἰωσήφ, ἐπισημαίνεται ὅτι ὁ μετανοῶν χριεῖται δι' ἐλαίου «*ὡς ὁ σωματικῶς ἀσθενῆς*»⁴³. Ἄν καὶ προερχομένη ἐξ αἰρετικοῦ περιβάλλοντος, ἡ ἐν λόγῳ μαρτυρία δὲν διαφοροποιεῖται ἐκ τῆς κρατούσης εἰς τὴν Ὁρθόδοξον ἀνατολὴν ἀντιλήψεως περὶ τοῦ διπλοῦ προορισμοῦ τῆς δι' ἐλαίου χρίσεως. Τὸ ὅλον κείμενον τονίζει ὅτι ὁ διπλοῦς αὐτὸς προορισμὸς συνεπάγεται τὴν τελείαν θεραπείαν.

(ια). Ἀλλὰ καὶ ἐκ τοῦ χώρου τῆς Δυτικῆς Ἐκκλησίας ἔχομεν μαρτυρίας περὶ τοῦ ὑπὸ μελέτην θέματος ἀναφορικῶς μὲ τὴν Ἀνατολικὴν Ἐκκλησίαν. Ὁ Θεόδωρος Καντέρμπουρη († 690), ὁ ὁποῖος εἶχεν ἑλληνικὴν καταγωγὴν, ἀναφέρεται εἰς τὸ Εὐχέλαιον τὸ τελούμενον ὑπὸ τῶν «Ἑλλήνων Πρεσβυτέρων», σημειῶνων ὅτι τὸ ἔλαιον αὐτὸ δὲν

ἀνωτ., σ. 280-281. — T. Spacil, ἐνθ' ἀνωτ., σ. 137. — J. H. Ropes, *A critical and Exegetical Commentary on the Epistle of St. James*, Edinburgh 1948², p. 306.

⁴¹ Ὡς σημειωθεῖ ὅτι ὁ ἱ. Χρυσόστομος δὲν ἀναφέρεται εἰς τοὺς στίχους 13-17 τοῦ 5ου κεφαλαίου τῆς Καθολικῆς ἐπιστολῆς Ἰακώβου στὰ *Fragmenta τῶν Καθολικῶν ἐπιστολῶν* (P.G. 64, 1040-1052).

41. I. E. Rahmani, *Testamentum Domini nostri Jesu Christi nunc primum editit, Latine reddidit et illustravit*, Mayence, 1899, p. 49.

42. Ἐκδ. M. Briere, ἐν *Patrologia Orientalis* 20, 1929, p. 321.

43. Βλ. ἐν C. J. Hefele, *Histoire des Conciles d'après les documents originaux*, t. III, appendice II, Paris 1910, p. 1204.

ἀφορᾶ μόνον εἰς τὴν ἴασην τῶν ἀσθενῶν ἀλλὰ καὶ εἰς τὴν «ἐπανασύνδεσιν (μετὰ τῆς Ἐκκλησίας) τῶν μετανοούντων»⁴⁴. Ἀναφορὰν, ἐπίσης, εἰς τὴν τέλεισιν τοῦ Εὐχελαίου «ὑπὸ τῶν Ἑλλήνων» γίνεται καὶ ὑπὸ τοῦ Θεοδέλφου Ὁρλεάνης († 789), ὁ ὁποῖος μνημονεύει τὸν σύνδεσμον σωματικῆς καὶ πνευματικῆς ἰάσεως διὰ τῆς δι' ἐλαίου χρίσεως. Ὁ Θεόδελφος, μάλιστα, παραθέτει καὶ τὴν φράσιν τῶν «Ἑλλήνων Πρεσβυτέρων» κατὰ τὴν χρίσιν τοῦ ἀσθενοῦς: «Σὲ χρίω εἰς τὸ ὄνομα τοῦ Πατρὸς καὶ τοῦ Υἱοῦ καὶ τοῦ Ἁγίου Πνεύματος, ὥστε νὰ σωθῆς διὰ τῆς εὐχῆς τῆς πίστεως, νὰ ἀνακουφισθῆς ὑπὸ τοῦ Κυρίου καὶ νὰ συγχωρεθοῦν αἱ ἁμαρτίαι σου»⁴⁵.

Δύο εἶναι τὰ ἐκ τῶν ἀνωτέρω πηγῶν συμπεράσματα: ἀφ' ἑνὸς μὲν ὁ κατὰ τὴν τέλεισιν τοῦ Μυστηρίου τοῦ Εὐχελαίου σύνδεσμος τῆς σωματικῆς μετὰ τῆς ψυχικῆς ἰάσεως, ἀφ' ἑτέρου δὲ ἡ σαφῆς διάκρισις τῶν Μυστηρίων Εὐχελαίου καὶ Μετανοίας. Ἡ ἔννοια τῆς «καθάρσεως» ἀποτελεῖ τὸ κοινὸ θέμα τῶν δύο Μυστηρίων. Εἶναι ἀξιοσημείωτον τὸ γεγονός, ὅτι τόσον εἰς ἀρχαίους εἰδωλολατρικούς λαοὺς ὅσον καὶ εἰς τοὺς Ἑβραίους ὑπῆρχον ποικίλαι τελεταὶ καθάρσεως, αἱ ὁποῖαι ἐπραγματοποιοῦντο εἴτε διὰ τοῦ ὕδατος εἴτε ἀπλῶς διὰ τινος ὁμολογίας τῆς ἁμαρτίας⁴⁶. Εἰς τὰς περιπτώσεις αὐτάς, ἡ ἔννοια τῆς καθάρσεως εἶχε διπλοῦν χαρακτήρα, ἥτοι ἀφεῶρα τόσον τὴν ψυχὴν ὅσον καὶ τὸ σῶμα. Ἐπομένως, ὁ τονισμὸς τῆς συναφείας ψυχικῆς καὶ σωματικῆς καθάρσεως δὲν συνιστᾷ πρωτοτυπίαν τῆς Χριστιανικῆς Ἐκκλησίας.

Ἄν καὶ σαφῶς συνάγεται, ἐκ τῶν παρατεθεισῶν πηγῶν, ἡ διάκρισις τῶν Μυστηρίων Εὐχελαίου καὶ Μετανοίας, παραμένει ὅμως ἡ ὑπόνοια θεωρήσεως τοῦ Εὐχελαίου ὡς «συμπληροῦντος» τὸ ἔργον τοῦ Μυστηρίου τῆς Μετανοίας. Ἀναφερόμεθα εἰς ἐποχὴν, κατὰ τὴν ὁποίαν τὸ Μυστήριον τῆς Μετανοίας «σκιάζεται», οὕτως εἰπεῖν, ἀπὸ τὴν ἀντίληψιν ὅτι τὸ Βάπτισμα ἀπετέλει τὴν τελικὴν δυνατότητα ἀφέσεως τῶν βαρέων ἁμαρτημάτων τοῦ πιστοῦ· ἄλλωστε, ἡ θέσις αὐτῆ περὶ τοῦ Βαπτίσματος ἀποτυπώνεται καὶ εἰς τὸ Σύμβολον τῆς Πίστεως⁴⁷. Ἐὰν ληφθῆ ὑπ' ὄψιν ἡ κατὰ τοὺς πρώτους αἰῶνας ἀπουσία

44. *Capitula selecta*, ἐκδ. L. D' Achery, *Spicilegium sive collectio veterum Aliquot Scriptorum qui in Gallae bibliothecis delituerant*, t. 1, Paris 1723, p. 487.

45. Ἐν J. P. Migne, *Patrologia latina* 105, 221.

46. Βλ. σχετικῶς ἐν P. Galtier, ἐνθ' ἀνωτ., σ. 34-35.

47. Πλὴν τῶν ἐτομοθανάτων, ἡ Δυτικὴ Ἐκκλησία ἐπεφύλασσε τὴν τέλεισιν τοῦ Μυστηρίου τῆς Μετανοίας μόνον κατὰ τὴν ἑορτὴν τοῦ Πάσχα, ὅτε ἐτελείτο καὶ τὸ Βάπτισμα. Ἡ πρακτικὴ αὐτῆ μαρτυρεῖται ἕως καὶ τὴν ἐποχὴν τοῦ Ἁγίου Ἀμβροσίου (*Ἐπιστολὴ* 20,25, PL 16, 1001-1002).

συγκεκριμένων τελετουργικών πληροφοριών περί του Μυστηρίου της Μετανοίας (ἄν καὶ ἀπὸ τοῦ γ' αἰῶνος, ἤδη, μαρτυροῦνται αἱ τάξεις τῶν μετανοούντων), δυνάμεθα νὰ συμπεράνωμεν ὅτι διὰ τοῦ Εὐχελαίου παρείχεται μὲν ἡ ἄφεσις τῶν ἁμαρτιῶν ἀλλὰ δὲν ἀνεπληροῦτο ἡ διαδικασία τῆς Μετανοίας, ἡ ὁποία σαφῶς μαρτυρεῖται ἤδη εἰς τὸν *Ποιμένα* τοῦ Ἐρμά (μέσον β' αἰ.). Ἡ ἔκφρασις μετανοίας τῶν πιστῶν, ἄλλωστε, ἦτο ἐξ ἀρχῆς ἐντεταγμένη εἰς τὴν Θεῖαν Εὐχαριστίαν, ὅπως μαρτυρεῖται εἰς τὰς ἀρχὰς τοῦ β' αἰῶνος ἀπὸ τὴν *Δίδαχὴ τῶν Δώδεκα Ἀποστόλων* («κλάσατε ἄρτον προεξομολογησάμενοι τὰ παραπτώματα ὑμῶν...»)⁴⁸.

Αἱ ὑφιστάμεναι δυνατότητες ἀφέσεως τῶν ἁμαρτιῶν τῶν πιστῶν οὐδόλως ἔθιγον τὴν βασικὴν, ἥτοι τὴν παρεχομένην διὰ τοῦ οἰκείου Μυστηρίου. Τὸ γεγονός τοῦτο τονίζει ὁ ἱ. Αὐγουστίνος, ὁ ὁποῖος ἀναφέρεται εἰς τὰς δυνατότητας ἀφέσεως τῶν ἁμαρτιῶν, συμπεριλαμβάνων καὶ τὴν αἴτησιν τῆς Κυριακῆς Προσευχῆς («ἄφες ἡμῖν τὰ ὀφειλήματα ἡμῶν»)⁴⁹. Τοῦτο σημαίνει ὅτι δὲν ἀπερρίπτοντο οἱ ἐκτὸς τοῦ Μυστηρίου τῆς Μετανοίας τρόποι ἀφέσεως τῶν ἁμαρτιῶν, ἐπομένως καὶ ὁ διὰ τοῦ Εὐχελαίου παρεχόμενος. Ἐπομένως, εἰς τὴν λειτουργικὴν πράξιν τῶν πρώτων αἰῶνων τὰ Μυστήρια τῆς Μετανοίας καὶ τοῦ Εὐχελαίου «ἀλληλοπεριχωροῦνται», ἀλλὰ καὶ διακρίνονται. Ἡ εὐχολογιακὴ ἐξέλιξις τῶν δύο Ἀκολουθιῶν μετὰ τὸν ἡ' αἰῶνα ἐπέφερε σημαντικὰς μορφολογικὰς διαφοροποιήσεις, αἱ ὁποῖαι εἶναι ἐμφανεῖς καὶ εἰς τὴν σύγχρονον μορφήν των. Παρ' ὄλην τὴν σαφῆ μορφολογικὴν διάκρισιν τῶν δύο Μυστηρίων, ὁ βαθύτερος σύνδεσμος των ἀπηχεῖται πάντοτε εἰς τὴν συνείδησιν τόσον τῶν λειτουργῶν, ὅσον καὶ τῶν λαϊκῶν. Ἡ ἰδιαιτερότης καί, ταῦτοχρόνως, ὁ σύνδεσμος τῶν ἐν λόγῳ Μυστηρίων ἀποτελοῦν μίαν «μυστικὴν πτυχήν» τῆς λατρείας μας, «πτυχήν» ἔχουσαν βαθυτάτην σχέσιν μὲ τὸ μυστήριον τῆς σωτηρίας μας.

48. *Δίδαχὴ* 14, 1, ἐν *Sources Chrétiennes* 248, p. 192- 193. Ὁ ἱστορικὸς Σωζομενὸς ἐπισημαίνει ὅτι παρομοίᾳ λειτουργικῆς πράξεως ὑφίστατο εἰς τὴν Ἐκκλησίαν τῆς Ρώμης κατὰ τὸν ε' αἰῶνα (*Ἐκκλησιαστικὴ ἱστορία* 7, 16, ἐν *PG* 67, 1460). Βλ. τὴν ἐπὶ τοῦ θέματος μελέτην τοῦ Α. Nelidow, «Les Apologies dans la célébration eucharistique», ἐν *Liturgie et rémission des péchés, Conférences Saint-Serge, XXe semiane d'études liturgiques, Paris 1973*, Roma, Edizioni Liturgiche, 1975, p. 163-179 (*Bibliotheca «Ephemerides Liturgicae», «Subsidia»* 3).

49. *Ὁμιλία* 352, 1, 7-3, 8, ἐν *PL* 39, 1550-1558.